

Rehan Nişanyan: PAYİTAHTA DOĞRU – Ru- pen’in Hatıralarından

Posted on 18/09/2017

22 Eylül Bulgaristan’ın Bağımsızlık Bayramı. Osmanlı İmparatorluğunda II. Meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra, 22 Eylül 1908’de Prens Ferdinand ortaçağ Bulgar krallığının payitahtı Tarnova’da Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etti. Öte yanda aynı dönemde Ermeni Taşnaksutyun Federasyonu II. Meşrutiyet hareketini ve İttihad Terakki’yi fiilen destekler. Ermeni Taşnak devrimcilerinden Rupen der Minasyan (1882-1951) yedi ciltlik anılarında Taşnak liderlerinin bu siyasi seçimde kararlılıklarını, yine de birçok devrimcinin ikircikli olduğunu, net bir vizyonun eksikliğini yansıtır.

Rupen 1909 Şubat-Mart aylarında Kars’tan Erzurum’a, oradan da Trabzon’dan gemiyle İstanbul’a gider; 31 Mart Vakasında İstanbul’da bulunan Taşnak siyasetçileriyle ‘karşı devrim’in bastırılmasına yardım eder. Şubat 1909’da Karaorgan (Sarıkamış’ın batısında) sınır kapısından Yeğişe Topçıyan (ö. 1911) ile birlikte Rus İmparatorluğundan Osmanlı İmparatorluğuna illegal girer, Erzurum’lu İttihatçı yüzbaşı Topçu Bekir Bey’in yardımıyla. Erzurum yolunda Hasankale’de (Pasinler) İttihad kulübünde mola verirler Rupen, Bekir ve Yeğişe; İttihatçılar ve Ermeni eski fedayiler burada kendilerini yemeğe beklemektedir.

Ahalkalak (Tiflis yakınında) doğumlu olan Rupen de bu eski fedayilerdendi ve 1907’de Muş’un köyü Sulukh’da orduya karşı önemli bir çarpışmada grup lideri olmuştu.

Meşrutiyetin ilanıyla savaş durmuş, subaylar ve fedayiler kucaklaşmıştı. Erzurum’da Taşnak lideri Sarkis’le İttihad lideri Naci yardımlaşıyor; yüzbaşı Topçu Bekir Erzurum mebusu Vartkes Serengülyan’ı destekliyordu.

“Molodets (Rusça aferin) Gavuroğlu! İşler iyi gidiyor,” diyerek sevinçle kucaklar Sarkis Rupen’i Erzurum’da. (Her ikisi de Moskova ve Petrograd’da okumuş Rus tebalı Kafkasyalı

Ermenilerdir.) Ama Rupen'in Erzurum'da evlerinde kaldığı Asduryan'ların yaşlı annesi bu Taşnak-İttihat işbirliğinden pek hoşnut değildir. Erzurum Ermeni ağzıyla şöyle sitem eder Rupen'e Mayrig: "Bu ne oluyor gı? Adamım sabakhtan erken çıkar evden, bir pay evin idaresi için, üç pay Türk ve Ermenilerin hürriyeti için. Aynısı Kegham'ım. İyi ki Levon'umun aklı başına geldi de gitti Stambol'a. Ben ne bileyim gı, ne olacak bunun sonu? Evim yol geçer hanına döndü, Türkler Ermeniden daha çok. Ben öyle zan etmişim gı Erzurum Ermeni baytakht olacak, Ermeni zaputlar ve askerlerle. Siz çıkmış Türk zabitlerin kuyruğunu tutmuş gidersiniz. Böyle olur mu gı?" Rupen sarsılır, Sarkis güler.

Rupen ve Sarkis bir grup Türk zabitle Trabzon'dan gemiyle İstanbul'a seyahat ederler. Bu subaylardan biri olan Nazım Bey'le Rupen'in dostluğu eskiye dayanır; 1907 yılında Muş'un Khoper köyünde gizli buluşmalarını şöyle yad eder Rupen:

"Anlaştık ki sen (Nazım) ordu içinde bizim fikirlerimiz için çalışacaksın, benim yazdığım ilanları tercüme edip dağıtacaksın, ve ordu devrim için hazır olduğunda sen hareket edeceksin. Bu arada devlete tabi olacaksın ve mümkün olduğunca bize önceden haber vereceksin ordunun hareketlerini eğer üzerimize geliyorsa."

Nazım diğer subaylardan gizlediği Ahrar sempatzanlığını Rupen'e ifşa eder gemide. Nihayet gemi İstanbul Boğazından Osmanlı payitahtına girer. Şehirde süren 31 Mart Vakası, silah sesleri ve subayların toplanıp katledildikleri haberleri büyüleyici manzaraya kapılmalarına izin vermez. Türk subaylar limanda yardım bekler, Rupen ise "onlarla seyahat etmekle biz de subay olmadık ya," diyerek Sarkis'le birlikte güvensiz İstanbul sokaklarından Taşnaktsutyun merkezine yönelir.

Belki "31 Mart"da değilse bile Rupen bu yol arkadaşlarının hemen hepsinin ilerki yıllarda ya öldürüldüğünü ya da asıldığını yazar. Bekir'e ise ne olduğunu bilmez. Erzurum Atatürk Üniversitesi Türkiyat Bölümü Dergisi'nde çıkan tek biyografisinden biz Topçu Bekir'in Cihan Harbinde Kafkas cephesinde öldüğünü biliyoruz. Rupen onun 'Kafkas ırklarından' olduğunu yazar; gerçekten de ailesi Kağızman'lıymış (Kars'ın ilçesi) ve 1878'de Rusya'nın burayı

almasıyla Erzurum'a göçmüş.

İttihatçı Süleyman Necati Bey'in (1889-1944) 1918'de yazdığı bu biyografide binbaşı Bekir "vatan ve millet-i aşıkının esiri" kahraman bir şehid olarak yüceltilir. 1897'de Erzurum'da cebel bataryalarına girerek bu havalide "Ermeni eşkıyasının" takip ve sindirilmesinde başarı gösterdiği anlatılır. Bu "eşkıya"lardan olan Rupen, Vartkes ve Sarkis'le ilişkisinden bahsedilmez.

Yine bu tek boyutlu hayat hikayesinde Bekir'in Erzurum'da istibdada karşı ilk isyan bayrağını açanlardan olduğu, Meşrutiyetten sonra İttihad ve Terakki'nin Türklük ideali için fedakarlıkla çalıştığı belirtilir. "Ermenilerin Türk'ün aleyhine gösterdikleri faaliyetler karşısında Türk ruhunun, Türk hukukunun mümessillerinden" olduğu vurgulanır.

Meşrutiyetten sonra Rupen ve Yeğişe'yi sınırda karşılayıp Rupen'e "vatan sevgisi uğruna geri gelme lütfunda bulunduğu için" teşekkür ettiği unutulur.

Mayrig Asduryan 1915'te tehcir edilir ve oğlu Levon'un yardımıyla hayatta kalır, ama kocası ve diğer oğlu Keğam asılırlar. Erzurum ise baydakht olmak bir yana, kısa zamanda içinden Ermeni halkının ve kültürünün izi ve tozu ile silindiği bir kente dönüşür.